

Hangsúlyos szótagok vizsgálata a francia nyelvben a Melodic Analysis of Speech (MAS) módszer használatával

Párizsi és québeci nyelvváltozatok összehasonlítása

Szabados Laura¹

¹*Eötvös Loránd Tudományegyetem*

Abstract

The aim of this research is to present the main differences in the intonation of stressed syllables in declarative utterances of spontaneous speech in Parisian and Quebec language variants with the Melodic Analysis of Speech method (Cantero Serena & Font-Rotchés, 2020). We cannot speak about dialectal contrast regarding our results as only six speakers' (three from Paris, three from Quebec) utterances have been analyzed. However, these results tend to show remarkable similarities with previous descriptive and contrastive studies about the intonation of the two dialects. Generally, the main intonation contour is the same; stressed syllables are always rising – except at the end of the sentence where they are falling – so it is a peaking pattern, and the first peak is consistently a stressed syllable in both variants. The main differences between Parisian and Quebec variants are as follows: in Quebec intonation, the F0 value is generally less high, stressed syllables are not as much characterized by sudden rises as in Parisian intonation, and syllable boundaries are prosodically less clear than the Parisian ones.

Keywords: intonation, stressed syllable, spontaneous speech, French, Paris, Quebec

1. Bevezetés

A jelen munkánk célja Cantero Serena & Font-Rotchés (2020) Melodic Analysis of Speech (MAS) módszerével vizsgált és elemzett párizsi és québeci nyelvváltozatok közti intonációs különbség bemutatása kijelentő módú megnyilatkozásokban, elsősorban hangsúlyos szótagok szempontjából. Az említett módszer kiváltképp alkalmas nyelvek közti vagy dialektális különbségek bemutatására azok intonációjának vizsgálatával. Két fő fázisból áll: (1.) akusztikus fázis,

Email address: szabados1@student.elte.hu (Szabados Laura)

melynek során a Praat (Boersma & Weenink, 2019) alkalmazás segítségével a mondat minden szótagjának lemérjük hertzértékét, majd standardizáljuk azt, (2.) percepció fázis, melynek során manipuláljuk a hangot a standardizált értékek alapján, és azt anyanyelvi beszélőknek lejátszunk ellenőrzés céljából (Cantero Serena & Font-Rotchés, 2020). Jelen előtanulmányunkban csak az első fázis módszereit alkalmaztuk a párizsi és québeci csoport intonációs különbségeinek vizsgálatához. Nem feltétlenül beszélhetünk dialektális eltérésekről, hiszen összesen három-három anyanyelvi beszélő intonációs mintázatát vizsgáltuk, amely egy összetett, dialektális eltérés tanulmányozásához nem elegendő, így alkalmasabb párizsi és québeci nyelvváltozatokról beszélni. Ezen nyelvváltozatok kontrasztív elemzését mutatjuk be.

Mivel a hangsúlyos szótagok intonációs eltéréseit vizsgáljuk, fontos megemlíteni, hogy a francia kötött hangsúlyos nyelv, minden esetben a legutolsó szótagra esik a főhangsúly. A fokozott, érzelmi hangsúly azonban az első vagy második szótagra esik, ez az érzelmi töltet pedig az intonációt is megváltoztatja, melyet a későbbiekben láthatunk (Delattre, 1938). Emellett – a szótagok kapcsán – fontos kitérni a francia nyelv alapvető szótagolási szabályaira is, melyek alapvetően megegyeznek a magyar szabályokkal, azonban mégis meg kell említeni néhány lényeges különbséget és sajátosságot. Például a francia nyelv hangzókészletében lévő ún. siklóhangok vagy félmagánhangzók (*semi-voyelles*) – melyeket általában digramma vagy akár trigramma jelöl – nem elválaszthatóak, hiába szerepel két (vagy három) magánhangzó az írásban (a *voir* 'látni' szó így tehát egy szótagból áll: [vwɑʁ], nem „[vo-aʁ]”). A mássalhangzókból álló di- vagy trigrammák sem elválaszthatóak: *ren-sei-gne-ment*, *be-cque-ter*. Az *x* és az *y* intervokális helyzetben maradnak: *exa-men*, *loyer*, valamint a schwát szóvégi pozícióban nem szokás elválasztani: *fa-tigue*. Ha a likvidákat egyéb mássalhangzó előzi meg (felpattanó zárhang vagy réshang), akkor ez a mássalhangzó a likvidával együtt kerül a következő szótagba: *a-gréa-ble*, a két egymás mellett lévő likvidát azonban el kell választani: *par-ler* (Bárdosi & Karakai, 2017/3). A vizsgált megnyilatkozások szótagolása során ezen szabályokat alkalmaztuk.

A francia hangsúly és szótagolási szabályok mellett a két vizsgált francia nyelvváltozat intonációjának általános jellemzőit is fontos megemlítenünk. A párizsi vagy Párizs környéki intonáció rendszerint a sztenderd francia intonációs mintázatait mutatja, amelyről azt mondhatjuk, hogy a kijelentő módú, semleges mondatok esetében mindig emelkedő ív, majd ereszkedés a jellemző, vagyis domború dallamgörbe. Ahogy Pataki (1985) említi, az egyszerű mondatok esetében a dallamcsúcs a mondat első részének végén van, ehhez annyit fűzhetnénk hozzá, hogy sokszor az első ritmikus csoport – vagyis az első nominális, verbális vagy egyéb szintagmát jelölő, szintaktikailag és szemantikailag összetartozó fonetikai egység (Lambert-Drache, 1997) – végét jelenti ez a meghatározás. Az összetett mondatok esetében pedig a mondat értelme szerint helyezkedik el a dallamcsúcs (Pataki, 1985), tehát a szintaktikailag szorosan összetartozó elemek vagy egy teljes tagmondat végére esik, majd ezt követi az ereszkedés. Ezt a sztenderd mintázatot a három párizsi beszélő vizsgált mintái is jól tükrözik. Egy, a párizsi/sztenderd nyelvezettől jelentősen eltérő dialektust beszélők intonációját is meg kell említenünk: a québecit. A jelentős nyelvi különbségek azzal magyarázhatóak, hogy a 17. században Kanadába érkező francia telepesek többsége az *oïl* nyelvjárás nyugati és középső dialektusait beszélte, tehát alapvetően ezen dialektális sajátosságok – valamint erőteljes angol befolyás – jellemzik a Québecben beszélt nyelvet (Bárdosi & Karakai, 2017/3). A québeci intonációról azt mondhatjuk általánosságban, hogy a dallamgörbe lényegében nagyon hasonló, de a québeci a sztenderd francia intonációnál átlagosan mélyebb, intonációs szempontból nehezebben kivehetőek a szótaghatárok, valamint több „intra-individuális” melodikus változás jellemzi, míg a sztenderd franciában több „inter-individuális” melodikus változás figyelhető meg (Kaminskaia, 2005). Emellett perceptuális szempontból több nyelvész – mint például Boudreault (1968) vagy Léon & Nemni (1968) – „éneklőbbnek” vagy „dallamosabbnak” írja le a québeci intonációt, ám ez a jelleg vitatott (Kaminskaia, 2005). Ez utóbbi megállapítást a három québeci beszélő vizsgált mintázatai nem is feltétlenül mutatják, a többi jellemző viszont rendre megfigyelhető az ő esetükben is.

2. Kutatásmódszertan és a korpusz bemutatása

A két említett nyelvváltozat vizsgálatához három-három anyanyelvi beszélő (két-két nő, és egy-egy férfi) tíz-tíz kijelentő módú megnyilatkozásának intonációját elemeztük a Praat (Boersma & Weenink, 2019) alkalmazás segítségével, így összesen hatvan mintát vizsgáltunk Cantero elmélete (Baditzné Pálvölgyi, 2011; Cantero Serena & Font-Rotchés, 2020) alapján. A beszélők pontos adatait az 1. táblázat mutatja:

1. táblázat. A beszélők adatai

PÁRIZS	Beszélő 1	Beszélő 2	Beszélő 3
kor	32 éves	31 éves	70 éves
nem	nő	férfi	nő
foglalkozás	beszédterapeuta	számítógép-hálózati szakmérnök	nyugdíjazott technikus
születési hely	Villeneuve Saint-Georges	Longjumeau	Saint-Claud
QUÉBEC	Beszélő 1	Beszélő 2	Beszélő 3
kor	80 éves	24 éves	57 éves
nem	férfi	nő	nő
foglalkozás	író	énekesnő	közgazdász, ügyintéző
születési hely	Montréal	Charlemagne	Lévis

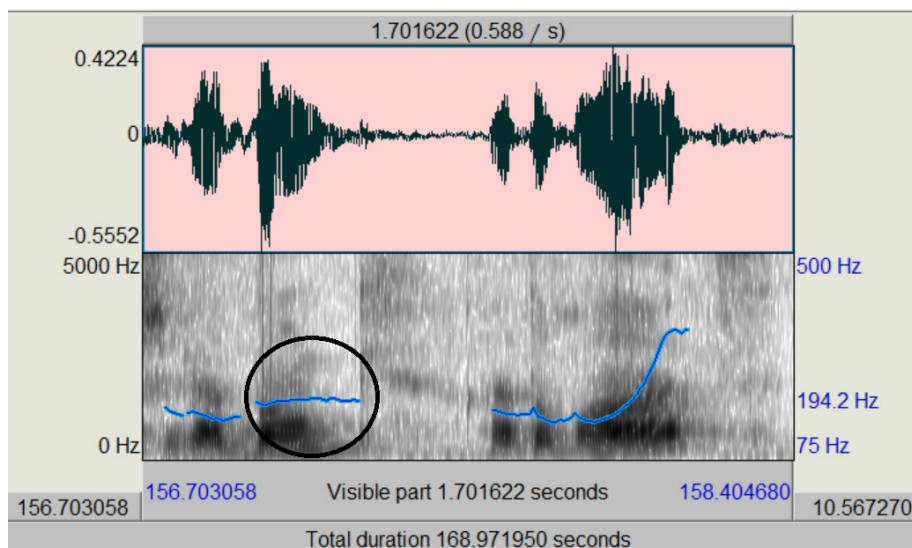
Ahogy látható, a nemek közti eloszlás egyforma, kor és foglalkozás tekintetében azonban nagyobb a szórás. A születési hely szempontjából pedig azt mondhatjuk, hogy a párizsi változatot beszélők mind Párizshoz viszonylag közeli kisebb településekről származnak (egyedül Saint-Claud található messzebb, Párizstól körülbelül 400 kilométerre dél-nyugatra), a québeci változatot beszélők közül ketten Québec déli vagy dél-nyugati részéről származnak (Montreal és a hozzá közel található Charlemagne), egyikük pedig szintén messzebb, Québec

dél-keleti részén született (Lévis körülbelül 240 kilométerre található Montréal-tól).

A párizsi beszélők esetében az *Interactive Atlas of Romance Intonation* (Prieto et al., 2010–2014) oldalon szereplő ún. „térképgyakorlatban” (*maptask*) és egy interjúban lévő megnyilatkozásokból válogattunk beszélőnként tízet, majd elemeztük ezek intonációját a Praat (Boersma & Weenink, 2019) alkalmazás segítségével, a mintákat pedig egy Excel táblázatban gyűjtöttük össze. Az említett „térképgyakorlat” abból áll, hogy a párizsi beszélők egy-egy térképet kapnak, amelyek részben eltérnek egymástól, de ezt a két beszélgetőpartner nem tudja, mivel csak a saját térképüket láthatják, és ilyen módon kell az egyiküknek el-irányítania a másikat egy megadott kiindulópontból egy megadott célig. Ez a spontán beszélgetés került rögzítésre az említett *Interactive Atlas of Romance Intonation* (Prieto et al., 2010–2014) oldalon. Fontos megjegyezni, hogy csak olyan mondatokat vagy mondatrészeket választottunk, melyek semlegesek és kijelentő módban vannak. Az ún. kiemelő (*mise en relief*) szerkezetű mondatokat, melyeknek célja a mondaton belül egy adott információ kihangsúlyozása, nem elemeztük, hiszen azoknak intonációját is eltér a semleges mondatokétól (Pataki, 1985). A québeci beszélők esetében – mivel az említett *Interactive Atlas of Romance Intonation* (Prieto et al., 2010–2014) oldalon nem található semmilyen hanganyag Québecet illetően – híres vagy ismertebb québeci személyek Youtube-on lévő interjúból válogattunk megnyilatkozásokat: Gilles Archambault [1], montreáli író, Céline Dion [2], Charlemagne-ban született énekesnő, valamint Sophie Brochu [3], lévis-i közgazdász. Ezáltal minden, az elemzés szempontjából jelentős információ birtokába juthattunk a québeci beszélőket illetően is, melyet a fentebbi táblázatban tüntettünk fel (kor, nem, foglalkozás és születési hely). Fontos megjegyezni, hogy az interjúk során csak az interjúalanyok spontán, kijelentő módú semleges megnyilatkozásait vizsgáltuk olyan mondatrészeket választva, melyeknek hangminősége nem okozott problémát a Praat (Boersma & Weenink, 2019) alkalmazásban való elemzésben. Ezáltal tehát teljesen spontán beszédben tudtuk vizsgálni a kijelentő módú megnyilatkozások intonációját mind a párizsi, mind pedig a québeci beszélők tekintetében. A pá-

rizsi és québeci változatok hangsúlyos szótagjainak elemzése, illetve pontosabb összehasonlítása érdekében pedig dobozdiagramot, illetve kétmintás t-próbát készítettünk az említett szótagokhoz rendelt százalékos arány felhasználásával. A választott megnyilatkozások 5–11 szótagot tartalmaznak, a két csoport közti szótagszám-arányokra ügyeltünk. A hangsúlyos szótagokat tartalmazó szavak egy–négy szótagszámúak, a legtöbb egyszótagú (60 darab) vagy kétszótagú (44 darab) szó. A három- és négyszótagú szavak sokkal ritkábbak (15 és 5 darab). Egyedül a háromszótagú szavak esetében van meghatározóbb eltérés a két csoport között (4 darab a párizsi mintán és 11 darab a québeci mintán). Az összes megnyilatkozást az alábbi módon elemeztük, két fázisban.

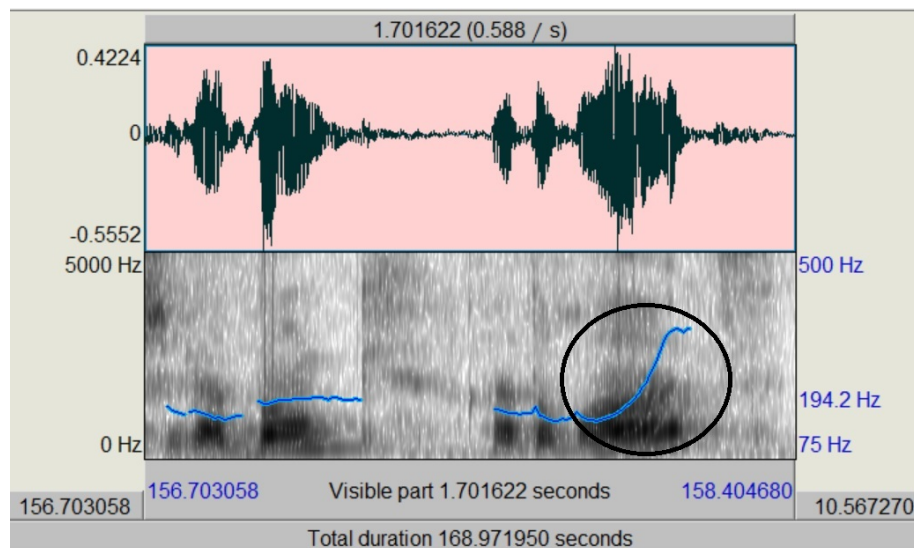
2.1. Első fázis: a szótagok értékének mérése

1. ábra. A *J'ai la banque à droite* 'Tőlem jobbra van a bank' megnyilatkozás intonációja a Praat alkalmazásban. A *banque* szótag alaphangfrekvencia-kontúrját láthatjuk bekarikázva.

Az 1. ábrán látható az egyik párizsi megnyilatkozás intonációja a Praat (Borsma & Weenink, 2019) alkalmazásban. A megnyilatkozást először szótagokra bontottuk a bevezetésben említett, francia szótagolási szabályoknak megfelelően – illetve egyéb megnyilatkozások esetében figyelembe véve a beszédtempót

és az ebből következő nagyon gyakori schwa-kiesést például –, majd ezen szótagok Hertzben mért értékét használtuk fel. A képen látható bekarikázott *banque* [bã:k] szótag esetében nem látható túl nagy (10%-ot meghaladó) tautoszillabikus – vagyis egy szótagon belüli – eltérés, ezért két érték megadása helyett az átlagértéket vettük alapul. Azonban olyan esetekben, amelyekben meghaladta a 10%-ot a tautoszillabikus eltérés, a legalacsonyabb és legmagasabb értéket használtuk fel az adatok torzításának elkerülése érdekében. A 2. ábrán látható egy ilyen szótagra példa: az említett megnyilvánulásban a *droite* [dʁwat] szótag (vö. *voir* [vwɑʁ] az első szakaszban).

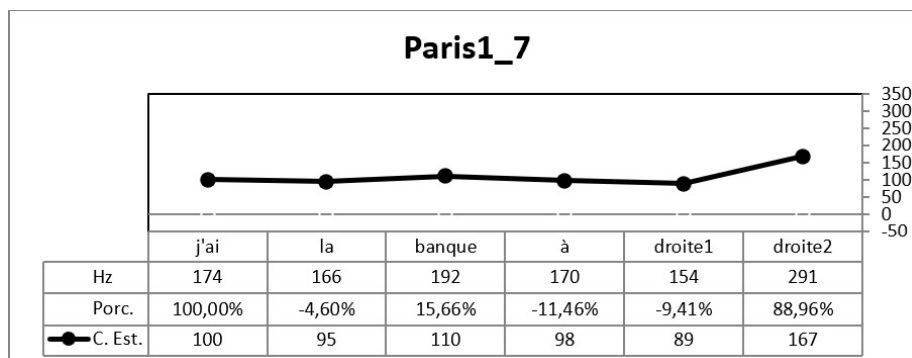

2. ábra. A *droite* szótag alapfrekvencia-kontúráját láthatjuk bekarikázva.

2.2. Második fázis: a mért szótagok értékeinek standardizálása

A mérés után a szótagok Hertzben kapott frekvenciaértékeit standardizáltuk egy Excel táblázatban, mivel a kapott F0 értékek csak az adott beszélő saját hangregiszterére vonatkoznak, így általános következtetéseket nem lehet belőlük levonni. Ezért elkerülhetetlen tehát a standardizáció az elemzéshez.

A két külön tautoszillabikus értéket az egyes és kettős alsó indexszel jelöltük, melyet a *droite* [dʁwat] szótag esetében láthatunk a 3. ábrán. A szótagok

3. ábra. A *J'ai la banque à droite* 'Tőlem jobbra van a bank' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája. Az egyes és kettes alsó index a két eltérő tautoszillabikus értéket mutatja.

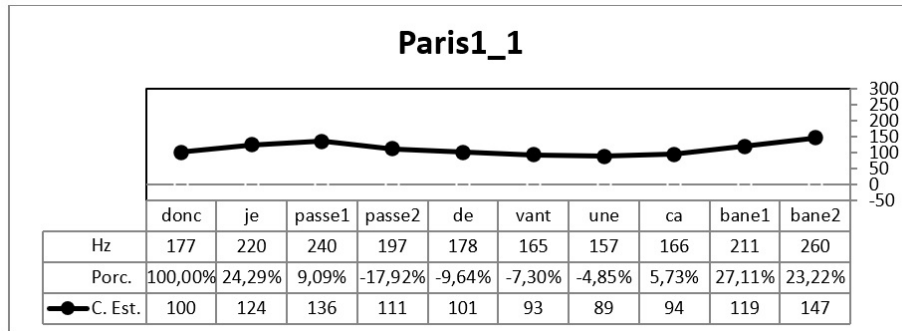
alatt szerepel a Hertzben mért frekvenciaérték, majd a százalékos arány, és végül a sztenderdizált, relatív értékek, amelyekből megkapjuk az ábrán látható intonációs mintát. A frekvenciaértékekből kapott százalékos adatok az abszolútérték és a rögtön utána következő érték tonális korrelációját mutatják. Vagyis a szótagok egymáshoz viszonyított frekvenciaértékeit százalékban mérjük, az első szótag frekvenciaértéke 100%-ot ér, az utána következő pedig az ehhez viszonyított százalékos értéket kapja. Így tehát a pozitív százalékos érték emelkedést, míg a negatív ereszkedést jelöl. A 3. ábrán például az első szótagnak (*j'ai* [ʒe]) 174 Hz a frekvenciaértéke, a másodiknak (*la* [la]) pedig 166 Hz. Ez 4,6%-os ereszkedést mutat az első két szótag között. Az első szótag a 100-as relatív értéket kapja, a második szótaghoz pedig a 95-ös relatív értéket rendeljük. A végső intonációs mintát pedig ezek a relatív értékek adják ki, amivel elkerülhető, hogy csak az adott beszélőre vonatkozó intonációs sajátosságokat figyeljük. Így általánosabb képet kaphatunk az adott megnyilatkozás intonációjáról, illetve össze tudjuk azt hasonlítani más beszélők – szintén sztenderdizált – megnyilatkozásaival is (Baditzné Pálvölgyi, 2011). Az alábbiakban bemutatjuk legfontosabb észrevételeinket a három-három, párizsi és québeci anyanyelvi beszélő kapcsán.

3. A vizsgált nyelvváltozatok

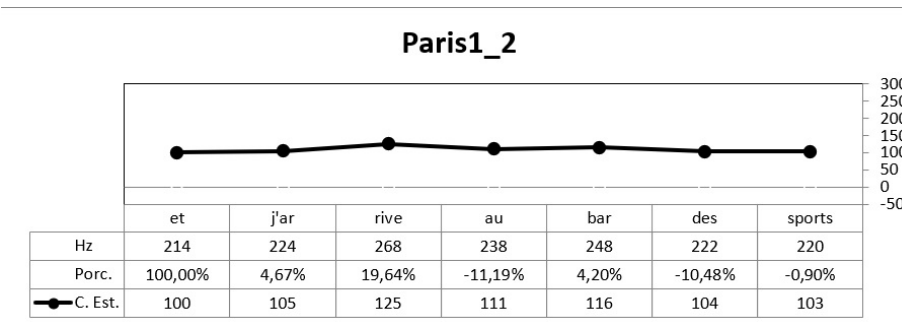
3.1. A párizsi intonáció

A három párizsi beszélő kapcsán a vizsgált eredmények a bevezetésben leírt megállapításokat tükrözik, vagyis a sztenderd francia intonációs mintázatát mutatják. A kijelentő módú megnyilatkozásokban legtöbbször a megnyilatkozás-közi ritmikus csoportok utolsó szótagja, valamint a legtöbb megnyilatkozás legutolsó ritmikus csoportjának utolsó szótagja is emelkedést mutat. Ezen emelkedések valójában rendre a hangsúlyos szótagokat jelölik. Azonban előfordulnak olyan megnyilatkozások, melyeknek legutolsó hangsúlyos szótagja ereszkedést mutat. Ez a különbség azzal magyarázható, hogy egyes megnyilatkozások vége nem egyenlő a beszélők teljes mondatának a végével, azaz egy szintaktikailag szorosan összetartozó egység, egy mondatrész vagy egy teljes tagmondat végét jelölik ezen emelkedések – és ezáltal gyakran a dallamcsúcsot (vagyis a dallamgörbe legmagasabb pontját) is. Sok esetben a mondat végére is eshet ez az emelkedés, amelyet pedig azzal magyarázhatunk, hogy a vizsgált spontán beszéd során a beszélő valószínűleg még nem fejezte be a gondolatmenetét, folytatta volna az adott mondatot, azonban beszélgetőpartnere megakadályozta azt, ezért nem jött létre az ereszkedő ív. Ezáltal azt is konstatálhatjuk, hogy azon megnyilatkozások pedig, amelyekben tapasztalható a megnyilatkozás-végi ereszkedés, a beszélő mondatának és adott gondolatának a végét is jelölik. Ezt demonstrálhatjuk két, egymást követő megnyilatkozás (egy teljes mondat) mintázatának bemutatásával: *Donc je passe devant une cabane, et j'arrive au bar des sports.* 'Tehát elmegyek egy kunyhó mellett és megérkezem a sportbárhoz.' [4] A „*Donc je passe devant une cabane*” megnyilatkozás mutatja az emelkedő ívet, dallamcsúcsa a *-bane* [ban], utolsó szótagra esik – amelyet az ábrán két külön értékkel feltüntetve láthatunk (*bane*₁ és *bane*₂), ez a megjelölés a szótag 10% feletti tonális különbségét mutatja, melyet a (2.) pontban említettünk.

Az „*et j'arrive au bar des sports*” megnyilatkozás esetében pedig a dallamcsúcs utáni ereszkedő ívet látjuk, hangsúlyos szótagja (*sports* [spɔːʁ]) enyhe ereszkedést mutat.

4. ábra. A *Donc je passe devant une cabane* 'Tehát, elmegyek egy kunyhó mellett' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája.

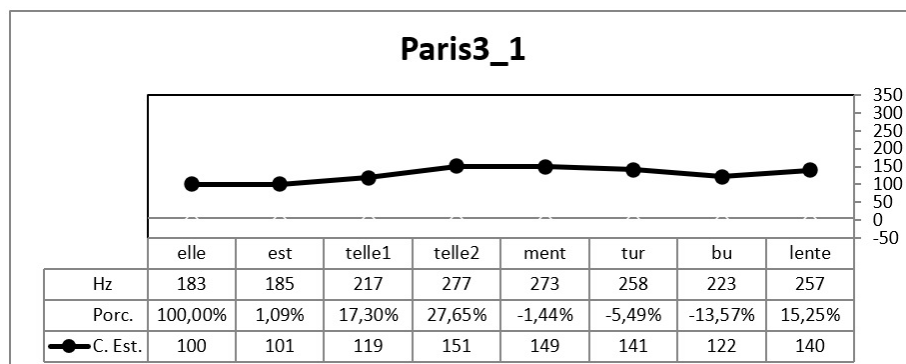

5. ábra. Az *et j'arrive au bar des sports* 'és megérkezem a sportbárhoz' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája.

Azt is láthatjuk a 4. és 5. ábrán, hogy a mondat eleji és mondatközi hangsúlyos szótagok is emelkedést mutatnak (*passe* [pas], *-bane* [ban] és *-rive* [ʁiv]).

Ezenkívül azt is megfigyelhetjük, hogy egyes megnyilatkozások kissé eltérő mintázatúak annyiban, hogy nem a ritmikus csoport utolsó szótagja mutat nagyobb emelkedést, hanem az első szótagja. Ezt remekül mutatja az alábbi példa: *Elle est tellement turbulente*. 'Ő annyira izgága.' [5]

Itt nem semleges kijelentő megnyilatkozásról beszélhetünk, hanem a beszélő kihangsúlyozza a *tellement* 'annyira' szót, és egyfajta érzelmi töltetet visz a mondandójába; ilyenkor a hangsúly helye is megváltozik, hiszen – ahogy már említettük a bevezetésben – semleges kijelentő módban az utolsó szótag lenne a

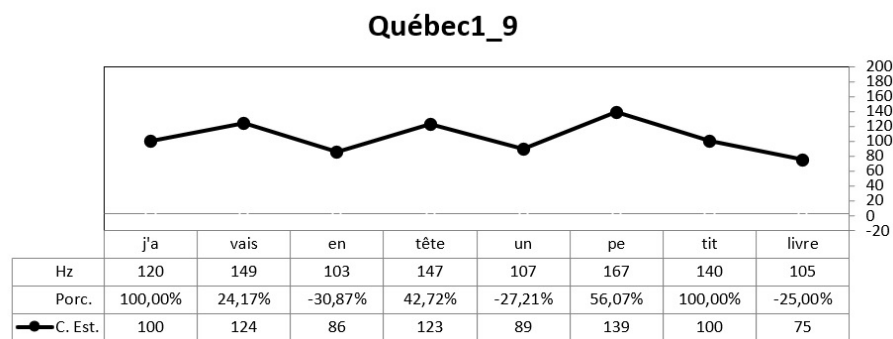
6. ábra. Az *Elle est tellement turbulente* 'Ő annyira izgága' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája

hangsúlyos: *tellement* [tɛl'mɑ̃], itt azonban érzelmi hangsúly kerül az első szótagra: *tellement* [tɛlmɑ̃], ennek tudható be a különbség. A korábbi semleges kijelentések (4. és 5. ábra), illetve ez utóbbi megnyilatkozás (6. ábra) alapján teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy valóban mindig a hangsúlyos szótagok mutatnak emelkedést, ez alól kivételt képeznek a vizsgált megnyilatkozások közül azok, amelyek mondatvégiek, hiszen ott ereszkedő ív tapasztalható, így az utolsó hangsúlyos szótag is ereszkedő. Ezen mintázatokat rendre mutatja a korpuszban szereplő többi minta is. Valamint – ahogy az az első és harmadik diagramon is látható – nagyon gyakoriak a párizsi megnyilatkozásokban a hirtelen, jelentős mértékű emelkedések a hangsúlyos szótagok esetében (pl.: *cabane* [ka'ban] (4. ábra), *tellement* [tɛlmɑ̃] (6. ábra). Az is megfigyelhető, hogy a hangsúlyos szótagok jelentős többsége akkora intonációs eltérést mutat, hogy két külön tautoszillabikus érték (a legmélyebb és legmagasabb) megadására volt szükség az átlagérték megadása helyett.

3.2. A québeci intonáció összevetése a párizsi mintázatokkal

A három québeci beszélőt illetően a vizsgált eredmények viszonylag jól mutatják az első szakaszban említett megállapítások többségét. A „dallamosabb” perceptuális hatás azonban nem feltétlenül mutatkozik meg. Egyedül a férfi be-

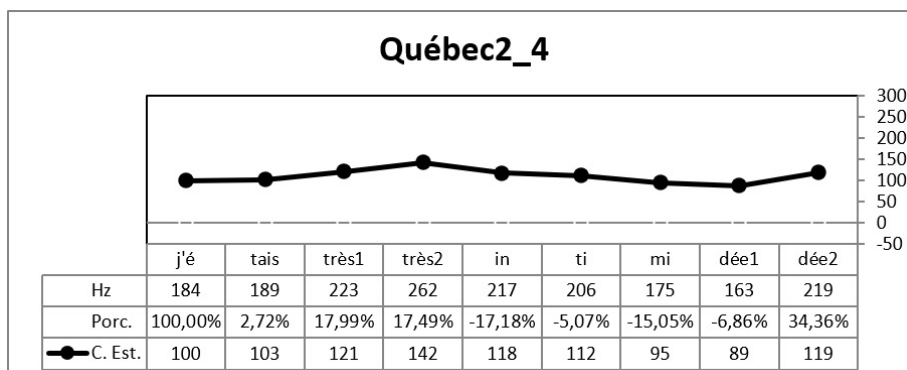
szélő esetében figyelhető meg helyenként, ezt a 7. ábrán láthatjuk: *J'avais en tête un petit livre*. 'Egy kis könyv járt a fejemben.'.[1]

7. ábra. A *J'avais en tête un petit livre* 'Egy kis könyv járt a fejemben' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája.

Itt valóban megfigyelhető, hogy a mondaton belül folyamatos az emelkedés-ereszkedés váltakozása szótagonként, nagyjából egyforma mértékben, majd a mondat lezárul a végső ereszkedéssel. Mivel a beszédtempó lassabb – amelyet a beszélő korával lehetne valószínűleg magyarázni, hiszen az idősebb frankofón generációk beszédét általánosságban lassabb beszédtempó jellemzi (Wachs, 1998) –, több ritmikus csoportot tartalmaz a megnyilatkozás, ezáltal több a hangsúlyos szótag is: *-vais* [vɛ:], *tête* [tɛ:t], *pe-* [pə] (a *petit* 'kis' szó nyomatékosítása miatt itt szintén érzelmi hangsúlyról beszélhetünk, ezért az első szótagot kell figyelembe vennünk az utolsó helyett), *livre* [li:vʁ]. A legutolsó szótag kivételével (hiszen az mondatvégi, így ereszkedő) láthatjuk, hogy itt is mindig a hangsúlyos szótagok emelkedőek, ebből a lassabb beszédtempóból és az emelkedő hangsúlyos szótagok jelenlétéből ered a „dallamosabb” jelleg. A fiatalabb, női beszélőknél azonban ez a sajátosság nem fedezhető fel. Az ő esetükben rendre a párizsi beszélőknél tapasztalt dallamgörbékhez hasonló mintázatot figyelhetünk meg, ahogy azt például a 8. ábra is mutatja: *J'étais très intimidée*.

A térképgyakorlathoz képest formálisabb beszédhelyzet ellenére itt is gyorsabb a beszédtempó – akárcsak a párizsi beszélőknél – és a két hangsúlyos szótag

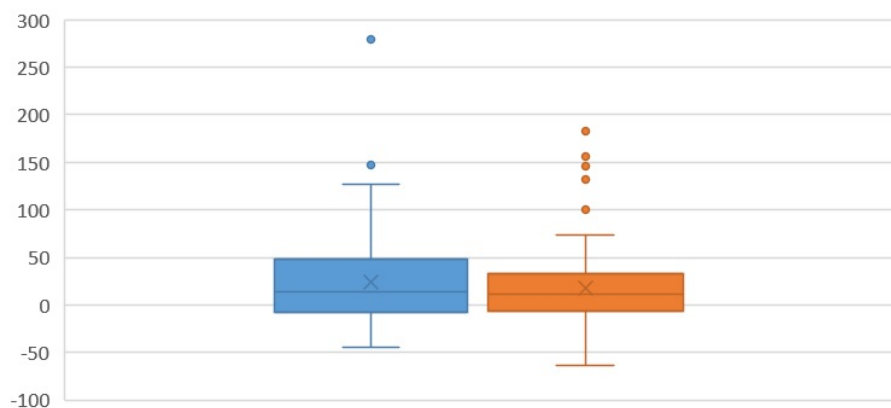
8. ábra. A *J'étais très intimidée* 'Nagyon meg voltam rémülve' megnyilatkozás sztenderdizált intonációs mintája

(*très* [tʁɛ:], -*dée* [de]) mutat emelkedést, illetve a hangsúlyos szótagok esetében szintén két külön tautoszillabikus értéket láthatunk.

Általánosságban a legmélyebb és legalacsonyabb tautoszillabikus értékek között nagyjából egyforma mértékű eltéréseket tapasztalhatunk a párizsi és a québeci beszélők mintázatain is: például majdnem 18%-os ereszkedés és 23,22%-os emelkedés (a *passe* és *-bane* szótagok esetében) az első elemzett párizsi diagramon (4. ábra), 27,65% értékű emelkedés (a *telle-* szótagban) a harmadik elemzett párizsi diagramon (6. ábra), valamint 17,49% és 34,36% értékű emelkedés (a *très* és *-dée* szótagokban) az utóbbi québeci diagramon (8. ábra). A dallamcsúcs esetében mindkét nyelvváltozatban általában nagyobb a két mértékű érték közti különbség, mint a többi hangsúlyos szótagban. Azonban egy eltérés is észrevehető – amely a korpuszban lévő legtöbb mintán megfigyelhető –, ugyanis míg a tautoszillabikus értékek nem feltétlenül mutatnak jelentős különbséget, a hangsúlyos szótag és az előtte lévő hangsúlytalan szótag között a québeci mintázatokon ritkábban jelennek meg „kiugrásszerű”, hirtelen emelkedések a párizsi mintázatokkal ellentétben. Például az első vizsgált párizsi ábrán (4. ábra) 27,11%-os emelkedés van a penultima (hangsúlytalan szótag) értéke és az utolsó (hangsúlyos) szótagban mért legalacsonyabb érték között (*ca-bane*₁), az utóbbi québeci ábrán (8. ábra) azonban a penultima értéke és az utolsó szótag

legmagasabb értéke között mérhető a körülbelül 34%-os emelkedés (*-mi-dée₂*). Ebből is látszik, hogy a québeci szótagok között kevesebb intonációs eltérés van, kevesebb a hirtelen nagymértékű emelkedés, a szótaghatárok is jobban összemósódnak ebből a szempontból, ahogy azt a bevezetésben is említettük. Emellett pedig az is megfigyelhető, hogy a québeci intonációban az átlagos F0 mélyebb, mint a párizsi, ahogy azt szintén jeleztük az első szakaszban is – azonban lényeges hozzáfűzni azt is, hogy az F0 érték a beszélő saját hangregiszterétől is függ. A két nyelvváltozat hangsúlyos szótagjai között lévő intonációs különbséget a 9. ábrán szemléltetjük részletesebben, amely a hangsúlyos szótagokhoz rendelt, százaléklékban mért értéket mutatja.

A párizsi és québeci nyelvváltozatok hangsúlyos szótagjai között mért intonációs különbség

9. ábra. Az SPSS statisztikai program kétmintás t-próbájában vizsgált két csoport arányai.

Látható, hogy a vizsgált mintázatok jelentősebb eltérést mutatnak a párizsi (kék) és a québeci (narancssárga) hangsúlyos szótagok intonációja között. A québeci mintán a relatív alaphangmagasság-különbségek kisebbek, a legalsó és a legmagasabb mért érték is alacsonyabban van a párizsi nyelvváltozathoz viszonyítottan, valamint kisebb szórás is jellemzi. Ellenben a québeci minták több, az átlagostól eltérő, kiugró értéket mutatnak, melyeket az ábrán lévő kisebb pontok ábrázolnak. A 9. ábra alapján is látható, hogy habár kevés beszélő

intonációs mintázatát elemeztük, ezek mégis viszonylag jól tükrözik az alapvető dialektális intonációs különbségeket, melyeket a korábbi kutatások eredményeiként láthattunk (Pataki, 1985; Kaminskaïa, 2005).

Fontos azonban megvizsgálni, hogy ezen különbségek mennyire szignifikánsak a két vizsgált csoport között. Ehhez az SPSS statisztikai programban (Norman, 1968–2021) kétmintás t-próbát alkalmaztunk. A dobozdiagramhoz hasonlóan a párizsi és québeci hangsúlyos szótagokhoz rendelt százalékos értékeket vetettük össze a t-próba során az intonációs különbségek komolyabb összehasonlítása érdekében.

2. táblázat. Az SPSS statisztikai program kétmintás t-próbájában vizsgált két csoport arányai

	Nyelvváltozat	N	Átlag	Szórás	Az átlag standard hibája
%	Párizs	91	23,8974	49,20945	5,15855
	Québec	113	17,2010	41,60999	3,91434

A 2. táblázatban látható, hogy a québeci minta több hangsúlyos szótagot tartalmaz, mint a párizsi (N oszlop). Ez elsősorban annak tudható be, hogy a 80 éves férfi beszélő lassabb beszédtempója miatt több hangsúlyos szótag volt jelen az ő megnyilatkozásaiban. Azt is fontos megjegyezni, hogy a két csoport átlaga, valamint a két csoporton belüli szórás viszonylag nagy eltérést mutatnak: a québeci értékek alacsonyabbak, mint a párizsiak. Ez azon megállapításokra enged következtetni, melyeket a 9. ábra alapján is láthattunk. Azonban az SPSS programban végzett t-próba alapján azt mondhatjuk, hogy szignifikáns eltérés nincsen a párizsi csoport mintájára ($M = 23,89$; $SD = 49,20$) és a québeci csoport mintájára ($M = 17,20$, $SD = 41,60$) kapott eredmények között; $t(202) = 1,05$, $p = 0,294$. A humán tudományokban akkor tekinthetnénk szignifikánsnak az eltérést, ha a szignifikanciaszint (p) 0,05-ös vagy az alatti értéket mutat; a kapott 0,294-es p -érték azonban még tendenciaszerűen sem tekinthető szignifikánsnak. A korábbi kutatási eredmények (Pataki, 1985;

Kaminskaia, 2005) ismeretében valószínűsíthető, hogy a t-próba során kapott eredmény, amely szerint nincs szignifikáns eltérés a két vizsgált csoport között, a jelen előtanulmányunkban felhasznált adatok kis mennyiségének és a nagy szórásértékeknek tudható be.

4. Összegzés

A fentiekben bemutatott előtanulmány célja a párizsi és québeci nyelvváltozatok hangsúlyos szótagjai közti intonációs különbségek vizsgálatának próbája volt, spontán, kijelentő módú megnyilatkozásokban Cantero Serena & Font-Rotchés (2020) Melodic Analysis of Speech (MAS) módszerének felhasználásával. A dialektális összehasonlítást elvetettük, hiszen ahhoz túl kevés beszélő hanganyagát elemeztük, így inkább nyelvváltozatokról beszéltünk. A megnyilatkozásokat az említett Praat (Boersma & Weenink, 2019) alkalmazás segítségével vizsgáltuk, a 2. fejezetben részletesen tárgyalt MAS módszerrel. A mérési fázisban a megnyilvánulásokat a bevezetésben bemutatott francia szabályoknak megfelelően szótagoltuk, a szótagok Hertzben kapott frekvenciaértékét adtuk meg. A mérési fázist követően pedig standardizált, relatív értékeket használva kaptuk meg a dallamgörbéket. A 2. pontban tisztázott százalékos arányokat – és a sztenderdizált intonációs mintákat – felhasználva pedig összevetettük a korpuszban szereplő, összesen 60 megnyilatkozás (30 párizsi, 30 québeci) hangsúlyos szótagjait. A kevés beszélő és a kort, illetve foglalkozást érintő nagyobb szórás ellenére elemzéseinkből ugyanazokra az alapvető eredményekre jutottunk, melyeket korábbi tanulmányok részletes dialektális összehasonlításai is mutatnak. A három párizsi anyanyelvi beszélő kijelentő módú, spontán megnyilatkozása-inak mintázata teljesen megfelel a sztenderd francia intonációs mintázatnak, amelyet az első szakaszban részleteztünk, vagyis a dallamgörbe mindig domború, a hangsúlyos szótagok pedig rendre emelkedést mutatnak – a mondatvégi pozíciót leszámítva, ahol láthattuk, hogy mindig ereszkedés tapasztalható –, illetve a dallamcsúcs is mindig hangsúlyos szótagra esik. A hangsúlyos szótagok esetében legtöbbször két tautoszillabikus frekvenciaérték megadására is szük-

ség volt, valamint ezen szótagok gyakran kiugrásszerű emelkedést mutatnak. A három québeci anyanyelvi beszélő kijelentő módú, spontán megnyilatkozásainak mintázata is többnyire jól mutatja a québeci dialektus korábbi intonációs vizsgálatainak eredményeit és a sztenderd francia intonációhoz viszonyított, korábban is elemzett eltéréseit és hasonlóságait, amelyeket Kaminskaia (2005) is bemutatótt. Láthattuk tehát saját vizsgálataink során is, hogy a québeci intonációt a párizsi/sztenderd francia intonációhoz hasonlóan domború dallamgörbe jellemzi kijelentő módban, a hangsúlyos szótagok – szintén az ereszkedő, mondatvégi pozíciót leszámítva – mindig emelkedést mutatnak, a dallamcsúcs pedig szintén minden esetben hangsúlyos szótagra esik. Azonban ezen szótagokat hirtelen, kiugrásszerű emelkedés sokkal ritkábban jellemzi, a szótaghatárok így kevésbé különülnek el prozódiai szempontból, valamint a québeci változat összességében mélyebb is a párizsi változatnál. A tautoszillabikus, legalacsonyabb és legmagasabb értékek közti eltérés viszont jelentős különbséget nem mutat a két változat között, továbbá mindkét nyelvváltozatban legtöbbször a dallamcsúcs esetében mérhető a legnagyobb tautoszillabikus eltérés. A 80 éves, québeci férfi beszélőnél a vitatott „éneklőbb” vagy „dallamosabb” jelleg is észrevehető, hiszen – lassabb beszédtempóval és ezáltal több ritmikus csoporttal – több hangsúlyos, emelkedést mutató szótag figyelhető meg egyes mintáiban. Összességében tehát mind a párizsi, mind a québeci változatok vizsgálata hasonló tendenciákat mutat, mint az alapvető dialektális intonációs eltérések, azonban ezen eltérések a kisebb mennyiségű adatok elemzése és a nagy szórásértékek miatt nem szignifikánsak az SPSS programban (Norman, 1968–2021) végzett kétmintás t-próba alapján, így részletesebb dialektális különbségek elemzéséhez további kutatások szükségesek, homogénebb csoportokkal és természetesen több anyanyelvi beszélő spontán megnyilatkozásainak vizsgálatával.

Hivatkozások

Baditzné Pálvölgyi, K. (2011). *Magyarajkú spanyolul tanulók spanyol intonációja: eldöntendő kérdések. Tézisek*. Ph.D. thesis ELTE BTK Nyelvtu-

- dományi Doktori Iskola, Romanisztika Program. Budapest. URL: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/baditznepalvolgyikata/tezis.pdf>.
- Bárdosi, V., & Karakai, I. (2017/3). *A francia nyelv lexikona*. Budapest: Corvina.
- Boersma, P., & Weenink, D. (2019). Praat: Doing Phonetics by Computer (Computer program). Version 6.1.02. URL: <http://www.praat.org>. (2020. dec. 2.).
- Boudreault, M. (1968). *Rythme et mélodie de la phrase parlée en France et au Québec*. Québec/Paris: Presses de l'Université Laval/Klincksieck.
- Cantero Serena, F. J., & Font-Rotchés, D. (2020). *Melodic Analysis of Speech (MAS): Phonetics of Intonation*. Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco.
- Delattre, P. (1938). L'accent Final En Français: Accent D'intensité, Accent De Hauteur, Accent De Durée. *The French Review*, 12, 381502.
- Kaminskaïa, S. (2005). *Une étude comparée de l'intonation de la parole spontanée dans deux dialectes du français sur deux niveaux prosodiques*. Thèse de doctorat. The University of Western Ontario Canada.
- Lambert-Drache, M. (1997). *Sur le bout de la langue – Introduction au phonétisme du français*. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Léon, P. R., & Nemni, M. (1968). Franco-canadien et français standard: problèmes de perception des oppositions vocaliques. In P. Léon (Ed.), *Recherches sur la structure phonique du français canadien* (Studia Phonetica 1) (p. 18–35). Ottawa: Didier volume 1.
- Norman, H. N. (1968–2021). SPSS Statistics (Computer program). Version 22.0.
- Pataki, P. (1985). *Francia nyelvtan a középiskolák számára*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Prieto, P., Borràs-Comes, J., & Roseano, P. (Coords.). (2010–2014). Interactive atlas of romance intonation.

Wachs, S. (1998). Le relâchement de la prononciation en français parlé en Ile de France (résumé de Thèse de doctorat de IIIe cycle. *Langage et société*, 85, 126–128.

Források

1. Rencontre avec Gilles Archambault – Partie 1. (2013). Gilles Archambault, québécois íróval készített interjú. URL: https://www.youtube.com/watch?v=li7H7kYyWyY&t=413s&ab_channel=Biblioth%C3%A8queRobert-Bourassa (2020. dec. 8.).
2. Céline Dion RARE interview (1992). Céline Dion, québécois énekesnővel készített interjú. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HZirZqnjjZ4&t=12s&ab_channel=CelineDionLT (2020. dec. 8.).
3. Entrevue avec Sophie Brochu (2020). Sophie Brochu, québécois közgazdással készített interjú. URL: https://www.youtube.com/watch?v=c_UylqJ89ro&ab_channel=Radio-CanadaInfo (2020. dec. 8.).
4. A két párizsi beszélővel készített „térképgyakorlat”: (2010). URL: <http://prosodia.upf.edu/iari/enquestes/french/paris/index.html#maptask>(2020.dec.10.).
5. A párizsi beszélővel készített interjú (2010). URL: <http://prosodia.upf.edu/iari/enquestes/french/paris/index.html#entrevistes>(2020.dec.10.).